

is to have any chance, of success, it must be considered within the whole context of attitudes to learning and attitudes to education in general. Unless this is so the aims of communicative language teaching will be out of focus with the perceived aims of the student, which will do the student little good and will bring scant satisfaction to the teacher.

Developments in language teaching are all too frequently seen as a question of materials and techniques: change the input and re-train the teacher and all will be well. This was the starting point for our own investigations. But of equal, if not greater importance is the need to change the learning attitudes of the learners themselves. If the students are still interpreting the new materials in terms of the old learning system, the effects of the changes we are trying to bring about in the classroom will be greatly dulled. Language teaching cannot fight a lone battle here. Apart from possible moral considerations, we cannot expect the students to develop new learning strategies for the sake of just one subject. Thus developments in language teaching are inextricably bound up with the whole school curriculum and the attitudes to teaching and learning that underlie it. Only if we address ourselves to change in this wider context will the development of communicative materials achieve all that it promises.

Mirjana Jurčić

ANALIZA UPITNIKA O NASTAVI STRANIH JEZIKA I RADNIM MATERIJALIMA U USMJERENOM OBRAZOVANJU U SR HRVATSKOJ

Na inicijativu predsjednika Komisije za udžbenike stranih jezika Komiteta za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske izradila su dva člana Komisije i predstavnici izdavača »Školske knjige« u ožujku 1980. godine upitnik za nastavnike stranih jezika koji rade u usmjerenom obrazovanju. U sva područja SR Hrvatske poslali smo oko 400 upitnika. Svrha im je bila dobivanje ovih podataka:

- 1) u kojim se usmjerenjima, na kojem stupnju i s koliko sati izvodi nastava stranih jezika,
- 2) izvodi li se nastava u homogenoj obrazovnoj grupi ili su to kombinirane grupe raznih usmjerenja,
- 3) s kojim se radnim materijalima učenici služe u nastavnom procesu,
- 4) koji bi radni materijali (tekstualni i netekstualni) bili potrebni, a ne postoje,
- 5) koje su sugestije nastavnika za buduću izradu tekstualnih materijala za pojedina usmjerenja.

Odaziv nastavnika bio je prilično velik. Dobili smo oko 200 ispunjenih upitnika. Nastavnici su vrlo dobro prihvatili takvu suradnju. Evo što, na primjer, kažu nastavnici Centra za odgoj i obrazovanje u građevinarstvu iz Splita: »Od srca pozdravljamo ovu inicijativu te se nadamo da će zajed-

nički rad uroditi plodom«, a nastavnici iz Školskog centra »Rade Končar« u Zagrebu poručuju: »Udžbenici su zaista gorući problem, pa je ova akcija došla zaista u pravi čas.«

Anketa je obuhvatila školske centre u 37 gradova i naselja naše republike (i to od velikih naselja kao što su Zagreb, Split i Osijek do malih kao Vinica, Ivanec i Donji Lapac).

Gotovo tri četvrtine popunjenih upitnika odnose se na engleski (92) i njemački (56) jezik, a s jednom četvrtinom zastupljeni su ruski, francuski, talijanski i latinski. Ako još napomenemo da su to nastavnici koji rade s oko 14 000 učenika u više od 60 usmjerenja, vrlo je vjerojatno da se na rezultate dobivene anketom ovako odabranog uzorka ispitanika možemo s pouzdanjem osloniti. Upitnici su bili vrlo opsežni: sadržavali su 16 pitanja s velikim brojem potpitanja. Neka pitanja nisu bila najspretnije postavljena, pa nastavnici nisu bili sigurni što autore upitnika zapravo interesira. No da se vratimo na pitanja koja smo u početku naveli, pa da vidimo što su anketirani nastavnici o tome rekli.

1. Rad u usmjerenom obrazovnom procesu vrlo je težak zbog nedostatka radnog materijala, malog broja sati (uglavnom dva sata na tjedan) i zbog velikog broja raznih usmjerenja. Tako pojedini nastavnici predaju strani jezik učenicima koji se pripremaju za razna zanimanja. Ta je pojava karakteristična za manja mjesta gdje se u jednom školskom centru obrazuju razni profili stručnjaka. Prema dobivenim podacima, u Školskom centru u Belom Manastiru obrazuju se budući ekonomisti, upravni kadrovi, nastavnici, strojobravari, građevinari, tekstilni tehničari, prehrambeni stručnjaci i ratari. Jasno je da i nastavnici koji rade u takvim centrima, moraju predavati strani jezik u više raznorodnih usmjerenja. Jedan nastavnik iz Koprivnice predaje u četiri različita usmjerenja u prvoj i drugoj godini: u ekonomskom, prehrambenom, drvnoprerađivačkom usmjerenju i učenicima koji se pripremaju da postanu kartonažeri po svojoj struci. Neki nastavnici imaju učenike u odgojnom, ekonomskom, matematičko-informatičkom i tekstilnom usmjerenju (Nova Gradiška).

2. Situacija postaje još kompliciranija ako se dogodi da obrazovne grupe kojima nastavnik predaje strani jezik, nisu homogene po svom stručnom profilu. To se događa opet u manjim centrima gdje nastavnici i inače teže dolaze do materijala koji bi mogao poslužiti kao radni materijal. Tako se u Obrazovnom centru u Koprivnici u razredu od 36 učenika 16 učenika priprema za upravne referente, a 20 učenika za medicinske sestre; u Centru za odgoj i usmjerenje obrazovanje u Šibeniku u grupi od 30 učenika nalazi se budućih 9 prodavača, 9 medicinskih sestara, 7 kemičara, 4 mesara i 1 daktiograf. Mislim da ne treba govoriti na kakve sve teškoće nailazi nastavnik koji radi u tako kombiniranom odjeljenju. Realizacija predviđenog programa ne može se očekivati uz takve uvjete: nastavnik neminovno mora revidirati programe za pojedina usmjerenja i uskladiti ih s prilikama u kojima radi.

3. Iz podataka o radnim materijalima koji se sada upotrebljavaju u nastavi stranih jezika u usmjerenom obrazovanju evidentno je da taj izbor varira kvalitetom i opsegom, što ovisi o snalažljivosti nastavnika, o vrsti usmjerenja, standardu i opremljenosti centra te o nizu drugih objektivnih i subjektivnih činilaca.

U nekim većim centrima nastavnici su sami izradili radne materijale. Zapravo su to male kompilacije tekstova iz raznih izvora, didaktički oblikovane za rad u nastavnom procesu, ili su to samo tekstovi bez didaktičke

aparature. Takvi materijali koji su izrađeni za potrebu jednog školskog centra, trebali bi i ostati za internu upotrebu tog centra i ne bi trebalo da se prodaju u njima srodnim centrima, što proizlazi iz ankete. Naime, ti materijali nisu uvijek razrađeni u skladu s pedagoško-didaktičkim principima, nisu funkcionalni za određenu struku, na njima se nije timski radilo, nisu ozbiljno recenzirani, a nisu ni odobreni od Komisije za udžbenike.

Od tiskanog materijala u školama se upotrebljavaju radni materijali odnosno udžbenici koji su izrađeni za pojedina usmjerenja u »Školskoj knjizi«: npr. udžbenik engleskog jezika za zdravstvenu struku, za ugostiteljsku struku i za ekonomsko i tehničko usmjerenje. Iskorištavaju se i udžbenici iz drugih republika: npr. udžbenik *Nemački za ekonomiste* Zdenke Krstić ili *Zbirka stručnih tekstova na engleskom jeziku za elektrotehničke škole* Slobodana Milinkovića. Osim tih udžbenika upotrebljavaju se i udžbenici što ih je izdao Institut za strane jezike u Zagrebu, kao i udžbenici proizvedeni u inozemstvu. Mislim da je u nedostatku radnih materijala za pojedine struke, opravdano da se nastavnici služe stručnim tekstovima iz udžbenika strane proizvodnje: npr. *English in Mechanical Engineering* (Srednjoškolski centar u Krku) ili *English in Workshop Practice* (Školski centar u Slavonском Brodu). Međutim, mnogo se više nastavnika služi Alexandrovim i O'Neilovim udžbenicima: *For and Against, I think you think, Interaciton* i *Kernel Lessons Plus*, za njemački: *Deutsch 2.000*, Schulz-Griesbachovim udžbenicima i udžbenikom *Im Spiegel der Presse* koji se upotrebljavaju u više centara (Petrinja, Zagreb, Čakovec). U obzir dolaze i razni časopisi: *Current, Club, Roller*, odnosno *Chez nous* za francuski jezik. Nastavnici koji predaju francuski ili ruski, orijentirali su se uglavnom prema domaćim udžbenicima koji su namijenjeni drugom stranom jeziku. Osim navedenim materijalima nastavnici se služe i raznim brošurama i prospektima koji im pomažu u realiziranju programa. Začudilo nas je što neki nastavnici upotrebljavaju radni materijal i skripta za jezične tečajeve na fakultetima. (Vjerojatno se samo neki tekstovi iz udžbenika Lj. Bartolić *Electrical Engineering and its Terminology* iskorištavaju u Varaždinu, Slavonском Brodu, Čakovcu itd. U nedostatku radnih materijala nastavnici su se sjetili da bi i to moglo biti rješenje njihova problema.)

4. Svi nastavnici se slažu da treba pristupiti pripremanju radnog materijala. Smatraju da bi to trebao biti udžbenik uz koji bi se izradila i radna bilježnica. Mnogo nastavnika traži vizualne i auditivne materijale. Na žalost, pitanjima nismo razradili kada, kako i zašto bi se nastavnici njima koristili, pa je ostalo nedefinirano kakvi bi ti materijali trebali biti. Budući da se takvi materijali stalno preporučuju, nastavnici ih i traže. Ipak bi trebalo znati koji je cilj učenja stranog jezika na tom stupnju, pa ako učenike u nastavnom procesu treba osposobiti u prvom redu za razumijevanje pisane poruke, za to im nisu prijeko potrebni auditivni materijali (samo ako se radi o samostalnom učenju, oni im mogu poslužiti). Tako se, na primjer, traži da tekstovi iz udžbenika za zdravstvenu struku budu ozvučeni. S druge strane, smatramo da bi auditivni materijali bili prijeko potrebni onima koji se pripremaju za rad u turizmu kao i za buduće ekonomiste.

5. Što se tiče koncepcije budućih radnih materijala, iz ankete smo saznali da nastavnici smatraju da je za uspješan rad u nastavi stranih jezika potrebno imati dva radna materijala: jedan sa sadržajima iz svakidašnjeg života, a drugi sa stručnim temama. I jedan i drugi materijal mogao bi imati po šest (vjerojatno većih) lekcija, jer se toliko tema može obraditi

u jednoj školskoj godini s dva sata na tjedan. Informacije koje bi donosio stručni tekst, trebale bi biti poznate iz stručnih predmeta. Nastavnici uglavnom misle da radni materijal treba sadržavati autentične odlomke i da su tekstovi prijeko potrebni u daljem radu oko razvijanja jezičnih sposobnosti. No, najvrednija su bila mišljenja onih nastavnika koji nisu samo zaokruživali ponuđene odgovore na pitanja, već su dali svoje sugestije i iznijeli svoje ideje o koncepciji radnih materijala koji bi se upotrebljavali u usmjerenju. Takvih je bilo 26 upitnika. U ovoj ću informaciji pokušati sumirati te sugestije i iznijeti mišljenja pojedinih grupa nastavnika i pojedinih nastavnika.

Prije svega željela bih naglasiti ozbiljnost nekih nastavnika koji su se udubili u problem jer je on u prvom redu njihov, ali i problem njihovih učenika. Održani su stručni aktivni na školama, razmatrani upitnici i zajednički doneseni prijedlozi. Istakla bih posebno stručni aktiv nastavnika Srednjoškolskog centra u Labinu. Citiram dio dopisa profesora Mirjane Hrvatin, rukovodioca stručnog aktiva, koja kaže: »Prije popunjavanja upitnika održali smo stručni aktiv nastavnika stranih jezika te na osnovi diskusije proizašle iz našeg iskustva i razgovora s učenicima završnih razreda donijeli smo određene zaključke.

a) U završnoj fazi potreban je jedan udžbenik, zajednički za sva usmjerenja, i odgovarajuće čitanke prema pojedinim usmjerenjima.

b) Tekstovi treba da budu jezično jednostavni, obrada što raznovrsnija, tj. kratki uvodni tekst, ilustracije, skice, liste riječi i fraze koje se upotrebljavaju u razgovoru o temi, zadaci raznoliki i prilagodljivi. Osim toga predlažu da se uvrsti i kratak pregled osnove gramatike s vježbama, kao i rječnik. Radni materijal za usmjerenje trebao bi dati izbor tekstova, pregled specifičnih gramatičkih struktura i rječnik.

c) Nastavnici misle da bi bilo korisno da se koncepcija udžbenika razmotri na seminaru i da se u toku izrade materijala na sličan način (kao što je ovaj upitnik) daju sugestije koje bi pomogle autorima u izradi udžbenika«.

Kad se radi o osnovnim tekstovima, mišljenja nastavnika vrlo su divergentna. Iz Nove Gradiške preporučuju da bi trebalo izraditi zajednički udžbenik za sva usmjerenja s tridesetak tekstova, svaki od najviše 30 redova. Sadržaji bi trebali biti iz svakidašnjeg života, a njihova tematika zanimljiva. Za usmjerenje treba izraditi radne materijale s autentičnim tekstovima, karakterističnim strukturama i rječnikom. Dakle, sugestije su iste kao i one iz Labina.

Jedan nastavnik iz Vukovara smatra da bi sadržaj osnovnih tekstova trebao biti iz svakidašnjeg života, aktualan, koji bi motivirao učenike. Uz svaki tekst trebalo bi uvesti jednu ili dvije gramatičke jedinice s vježbama supstitucije, tablicama i drugim sličnim vježbama. On pledira za sistematsku obradu jezičnog gradiva iz koje bi bilo jasno kako, koliko i što treba uvježbavati, »jer se bez toga luta i rasplinjuje«.

Nastavnici Građevinskog centra u Splitu smatraju da bi sadržaji iz svakidašnjeg života po svojoj tematici trebali proizlaziti iz područja kojim će se budući stručnjaci baviti na svojim radnim mjestima.

Nastavnik engleskog jezika Srednjoškolskog centra »Rade Končar« u Zagrebu misli da bi se tijekom prvog polugodišta usmjerenog obrazovanja trebale obrađivati opće teme iz fizike i tehničkog odgoja, dakle sadržaji poznati svim učenicima. U drugom bi polugodištu teme trebalo vezati za

osnovno znanje iz elektrotehnike odnosno strojarstva, a u trećem i četvrtom semestru trebalo bi teme vezati za profile.

Iz Centra za kulturu i obrazovanje u Rijeci jedan nastavnik smatra da stručni tekstovi ne bi smjeli opteretiti učenike svojim sadržajem, »jer učenikova pažnja mora u prvom redu biti usmjerena prema razumijevanju stranog teksta«, i zaključuje da tekstovi ne bi smjeli biti teški, a zahtjevi odnosno zadaci takvi da ih učenici ne mogu izraditi ni na materinskom jeziku. Što se tiče općeg jezika, taj nastavnik misli da u osnovne tekstove treba uključiti tekstove iz opće kulture, povijesti i književnosti zemlje čiji jezik učenici uče, »nešto od onoga što su nekadašnji udžbenici sadržavali u pretjeranom opsegu, a današnji udžbenici uopće ne sadržavaju.« Uvrštavanje gramatike smatra isto tako prijeko potrebnim, »jer je učenje putem konverzacije na stranom jeziku pokazalo negativne strane«.

Nastavnik iz Kardeljeva ima slično mišljenje. On smatra da pored stručnih tekstova treba dati mjesto tekstovima s područja kulture i umjetnosti engleskog i američkog jezika, informirati o običajima i načinu života ljudi koji se tim jezikom služe. On to obrazlaže riječima: »Obraćati pažnju samo na stručni engleski značilo bi učiti nekakav krnji engleski, onemogućiti učenicima da normalno komuniciraju u okviru bilo koje teme izvan svoje struke.«

Iz Šibenika javljaju da je »reforma zahvatila srednje obrazovanje punim mahom, ali su udžbenici ostali predreformski, neadekvatni«. Nov udžbenik treba da bude dovoljno lagan, zanimljiv i suvremen (sa svježim podacima) i treba da sadrži obavezne gramatičke i leksičke vježbe.

Ima i prijedloga kako treba razraditi pojedinu lekciju s obzirom na sadržaj. Nastavnik iz Varaždina koji predaje budućim suradnicima u nastavi, predlaže da svaka lekcija bude sastavljena od tri dijela:

a) *od osnovnog teksta* (novinskog, televizijskog ili radio-izvještaja) o nekom aktualnom problemu (sport, godišnji odmor, ekologija, ravnopravnost žena itd.),

b) *od dodatnog teksta* koji bi obuhvatio problematiku prikazanu s drugog gledišta, npr. nemogućnost da se riješi problem iz određenog razloga,

c) *od kratkog dijela*, tj. od osvrta običnog promatrača na isti problem.

Ovom trodjelovnom koncepcijom »lekcije« bolje bi se realizirala diferencirana obrada. Osim toga, polarizacija mišljenja pojačala bi motiviranost.

Ova mišljenja i podaci iz ankete pokazuju da nastavnici različito gledaju na materijale koji bi se trebali upotrebljavati u nastavi stranog jezika u usmjerenom obrazovanju. Teško je iz toga izvući neke zaključke, no neke ćemo ipak pokušati formulirati.

1. Gotovo se svi nastavnici slažu da za nastavu stranih jezika u usmjerenom obrazovanju treba izraditi dva radna materijala: neku vrstu čitanke i radni materijal vezan za struku.

Čitanka bi trebala sadržavati tekstove za izbor; njihova bi tematika morala biti suvremena i zanimljiva za mladog čovjeka, a tekstovi napisani uzornim jezikom trebali bi biti popraćeni didaktičkom aparaturom. Ti tekstovi bi imali funkciju da proširuju i produbljuju znanje stranog jezika ne samo u lingvističkom smislu, nego i šire, u civilizacijskom smislu.

Radni materijal vezan za struku trebao bi sadržavati kraće tekstove, obradu teksta i gramatike te vježbe koje bi osposobile učenike da razumiju

pisani tekst radi interpretacije dijagrama, shema, prospekata i uputa i svega ostaloga što je potrebno za komuniciranje na stranom jeziku u određenom usmjerenju bilo usmenim bilo pismenim putem.

2. Tekstualni materijali popraćeni vježbama trebali bi biti pogodni za razvijanje onih vještina koje su primarne u određenom usmjerenju.

3. Vizualne i auditivne materijale treba odabrati u skladu s ciljem učenja stranih jezika, kako bi se što više racionalizirala materijalna ulaganja u ta sredstva.

Naposljetku bih istakla da je provedena anketa omogućila dobar uvid u situaciju na terenu i upozorila na mnoge probleme. Njome je čak predloženo kako bi se neki problemi mogli uspješno riješiti.

Daniel de Rudder

L'ENSEIGNEMENT DE LA GRAMMAIRE

Les défauts de la grammaire traditionnelle sont trop connus pour être énumérés ici en détails. Rappelons simplement que linguistes, professeurs et élèves en ont contesté à la fois la valeur scientifique et l'utilité pédagogique. L'enseignant est donc naturellement conduit à se poser la question: »Faut-il enseigner la grammaire, et dans l'affirmative, quelle grammaire enseigner?«

Sur le premier point, on aurait tort d'hésiter: aucune méthode d'enseignement du français ne saurait se dispenser complètement de la réflexion grammaticale. En outre, les Instructions Officielles lui font une large place dans les programmes scolaires. Reste le second point qui soulève bien des difficultés..

Depuis une trentaine d'années, les travaux des linguistes ont abouti à l'élaboration de méthodes pédagogiques nombreuses dont l'application en classe n'a pas toujours donné les résultats escomptés. Là encore, on a commis l'erreur de croire qu'une grammaire descriptive du système d'une langue pourrait servir de grammaire d'acquisition de cette langue.

Ceci dit, de même que tout dans la grammaire traditionnelle ne doit pas être rejeté au bénéfice de nouveautés (brillantes mais souvent passagères) dont la linguistique est prodigue, le professeur de langue étrangère ne peut plus ignorer les tendances actuelles de la recherche, s'il veut nourrir et rénover sa propre réflexion sur le contenu et les finalités de son enseignement. Tout au plus fera-t-il bien d'appliquer avec prudence des résultats qui ne sont point solidement acquis.

Tenons-nous en, dans les limites de cet article, aux deux modèles qui dominent la linguistique appliquée à l'enseignement des langues: la grammaire structurale et la grammaire générative transformationnelle. La première propose une méthode quasi-mécanique qui, sans souci de la signification, en fonction de critères formels et distributionnels aisément vérifiables, permet de segmenter la langue en constituants et de les classer. La grammaire n'est plus une liste de règles, mais une liste de structures,